

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği: dövlət müstəqilliyimizin bərpasının 30-cu ili- Azərbaycan dövlətçiliyi müasir mərhələdə" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb.

1920-ci ildə Azərbaycan SSR-nin gərgin daxili və xarici vəziyyəti bütün Sovet respublikaları ilə, ilk növbədə RSFSR-lə dostluq münasibətləri və iqtisadi əlaqələr yaradılmasını tələb edirdi.

Keçmiş çar Rusiyasının ucqarlarında yaşayan bütün xalqlar kimi, Azərbaycan xalqı da ümid edirdi ki, təzə quruluş şəraitində onların arasında tamamilə yeni münasibətlərin başlanğıcı qoyulacaq, rus xalqı ilə keçmişdə Rusiyanın əsaretində olan xalqlar arasında tam azadlıq və müstəqillik zəminində bərabər hüquqlu münasibətlər yaranacaq. Sosialist inqilabın rəhbəri V.İ.Lenin yazırdı: "Rus olmayan millətlərin hamısına biz onların özünə məxsus respublikalar və ya muxtar vilayətlər vermişik".

1920-ci il mayın 20-də RK(b)P MK-nın qəbul etdiyi qərarla deyilirdi: G.Çiçerinə tapşırılsın ki, qarşılıqlı münasibətləri müəyyənləşdirmək üçün danışıqlara başlamaq təklifi ilə Azərbaycan Sovet hökumətinə müraciət etsin. Cavab alındıqdan sonra Krestinski, Çiçerin yoldaşlardan, AXTŞ-nın və hərbi idarənin nümayəndələrindən ibarət komissiya təyin olunsun. Xalq Milli İşlər Komissarlığının nümayəndəsi yoldaş Kaminskiyə komissiyada iştirak etməyə icazə verilsin".

RSFSR hökuməti Xalq Xarici İşlər Komissarı G.V.Çiçerin öz imzası ilə Azərbaycan SSR hökumətinin başçısı Nəriman Nərimanova xüsusi nota göndərərək, "ümumi məqsədlərə nail olmaq naminə öz müntəzəm əməkdaşlığı yolunda hər iki respublikanın birgə fəaliyyətini asanlaşdıran daimi qarşılıqlı münasibət formaları yaratmaq haqqında" danışıqlara başlamağı təklif etdi. Notada danışıqlar aparmaq üçün Moskvaya respublikadan daimi nümayəndə göndərməyin vacibliyi göstərilirdi. Notada deyilirdi: "Rusiyanın Sovet hökuməti zənn edir ki, məqsədlərimizin birliyi və fəhlə-kəndli quruluşunun həmrəyliyi, təbii, hər iki qardaş respublikanı- Rusiya və Azərbaycan respublikalarını rəsmiləşdirilmiş sarsılmaz əlaqələr yaradılmasına gətirib çıxara bilər və bu əlaqələr ümumi sovet siyasəti yolunda daimi əməkdaşlığı asanlaşdırar.

1920-ci il iyulun 13-də isə AK(b)P MK bürosu siyasi, hərbi və iqtisadi xarakterli bir sıra məsələləri aydınlaşdırmaq üçün Azərbaycan SSR-in nümayəndəsi kimi Moskvaya- RSFSR Xalq Komissarları Sovetinə gedəcək B.A.Şahtaxtinskiyin məruzəsi haqqında məsələni müzakirə etdi. Azərbaycan SSR ilə RSFSR arasında qarşılıqlı münasibətlər və B.A.Şahtaxtinskiyə veriləcək direktivlər barəsində məsələlər iyulun 15-də AK(b)P MK bürosunda yenidən müzakirə olundu və büro xüsusi komissiyaya təklif etdi ki, Azərbaycan SSR-in RSFSR-dəki nümayəndəsi B.A.Şahtaxtinski üçün direktivlərin müddəalarını işləyib hazırlasın.

1920-ci il iyulun 15-də Azərbaycan İnqilab Komitəsi xalq ədliyyə komissarı B.A.Şahtaxtinskiyə fəvqəladə səlahiyyətli nümayəndə təyin etdi və ona "RSFSR hökuməti ilə bütün məsələlər, istər siyasi, istərsə də iqtisadi məsələlər barədə danışıqlar aparmaq və

sonradan təsdiq olunmaq şərti ilə, Azərbaycan SSR adından hər cür müqavilə və öhdəliklər imzalamaq üçün" mandat verdi.

1920-ci il iyulun axırında Azərbaycan SSR-in xalq xarici işlər komissarı M.D.Hüseynov da Sovet Rusiyası və Sovet Azərbaycanının qarşılıqlı münasibətləri məsələlərini aydınlaşdırmaq, onların arasında da sıx ittifaq yaratmaq, habelə beynəlxalq məsələlər barədə fəaliyyət planını razılaşdırmaq və işləyib hazırlamaq məqsədilə Moskvaya getdi. M.D.Hüseynov bütün bu məsələlər barəsində V.İ.Lenin

üçün" komissiya yaratmağı qərara aldı.

Azərbaycan SSR-in fəvqəladə və səlahiyyətli nümayəndəsi B.A.Şahtaxtinski müqavilənin hazırlanmasında fəal iştirak edirdi. Müqavilənin layihəsi Azərbaycanda da müzakirə olunmuşdu.

RSFSR ilə Azərbaycan SSR arasında müqavilə haqqında məsələnin həlli prosesi bilavasitə partiya rəhbərliyi altında gedirdi. 1920-ci il sentyabrın 29-da V.İ.Leninin sədrliyi ilə RK(b)P MK plenumu Azərbaycan SSR ilə RSFSR arasında bağlanacaq müqaviləni

Rusiya və Azərbaycan arasında Moskva müqaviləsindən 101 il keçdi

RSFSR ilə Azərbaycan SSR arasında dostluq münasibətləri və iqtisadi əlaqələr yaradılması barədə bağlanan Moskva müqaviləsindən 101 il keçir

və G.V.Çiçerinlə ətraflı söhbət etmişdi.

V.İ.Leninin iştirakı ilə 1920-ci il avqustun 5-də RK(b)P MK plenumu Azərbaycan SSR və RSFSR arasında qarşılıqlı münasibətlər haqqında məsələni müzakirə etdi və G.V.Çiçerin başda olmaqla komissiyaya müvafiq layihə hazırlamağı tapşırırdı.

Azərbaycan SSR ilə RSFSR arasında qarşılıqlı münasibətlər haqqında məsələ sentyabrın 6-da AK(b)P MK və BK-nın birləşmiş iclasında, məsul işçilərin iştirakı ilə həmkarlar ittifaqlarının rəyasət heyətlərində də müzakirə olundu.

V.İ.Leninin rəhbərliyi və A.A.Andreyevin, F.E.Dzerjinskiyin, M.İ.Kalininin, İ.V.Stalinin iştirakı ilə 1920-ci il sentyabrın 20-də RK(b)P MK plenumu Azərbaycan SSR-lə müqavilənin Xalq Xarici İşlər Komissarlığının təqdim etdiyi layihəsini müzakirə etdi. Plenum "Azərbaycan Respublikası ilə müqavilə XKS-yə təqdim edilənə qədər gözəndən keçirilmək və Azərbaycan haqqında bizim siyasətimizin xarakterinə dair partiya qərarını həmin müqaviləyə əlavə etmək

təsdiq etdi.

Müqavilə 1920-ci il sentyabrın 30-da Moskvada imzalandı. Müqavilədə göstərilirdi ki, bir tərəfdən, Azərbaycan SSR hökuməti və digər tərəfdən isə RSFSR hökuməti "Azərbaycan və Rusiyanın zəhmətkeş kütlələrinin tam mənafə birliyinin dərk olunmasını əsas tutaraq və ancaq hər iki respublikanın bütün qüvvələrini tam birləşdirməklə ümumi düşməne- imperia- list burjuaziyaya qarşı ağır mübarizədə onların müvəffəqiyyət qazanmalarının təmin oluna biləcəyini nəzərə alaraq, bu müqaviləni bağlamağı qərara almışlar".

Müqavilənin 1-ci maddəsində deyilirdi: "Azərbaycan və Rusiya öz aralarında sıx hərbi və maliyyə-iqtisadi ittifaq bağlayırlar".

İkinci maddədə göstərilirdi ki, hər iki respublika hərbi orqanlarını, xalq təsərrüfatı, xarici ticarət, təchizat, dəniz və su nəqliyyatı, maliyyə, poçt və teleqraf orqanlarını ən qısa müddətdə birləşdirməlidirlər.

RSFSR və Azərbaycan SSR eyni zamanda, müqaviləyə əlavə olaraq, ərzaq siyasətinin, poçtun,

teleqrafın birləşdirilməsinə və maliyyə, xarici ticarət, iqtisadi siyasət məsələlərinə dair sazişlər bağladılar. Azərbaycan SSR-in dəmir yollarının RSFSR-in dəmiryol şəbəkəsinə birləşdirilməsi haqqında saziş isə hələ 1920-ci ilin avqustunadək imzalanmışdı.

Ərzaq siyasətinin birləşdirilməsinə dair sazişdə göstərilirdi ki, "Azərbaycan SSR-in ərzaq siyasətinin əsasını RSFSR-də həyata keçirilən başlıca prinsiplər təşkil edir. RSFSR Xalq Ərzaq Komissarlığı Azərbaycan SSR əhalisini fasiləsiz surətdə və tam vaxtında təchiz etmək üçün özündən asılı olan bütün tədbirləri görür".

Poçt və teleqrafın idarə olunmasının birləşdirilməsi haqqında saziş RSFSR-də çıxmış müvafiq qanun və qərarların Azərbaycan SSR ərazisində tətbiq edilməsini nəzərdə tuturdu. Sazişdə xalq poçt və teleqraf komissarlıqlarının bir-bəşə birləşdirilməsi göstərilir, yalnız bildirilirdi ki, Rusiya Respublikasından gedən əsas rabitələr, Azərbaycan ərazisindəki güclü radiostansiyalar, habelə beynəlxalq poçt-teleqraf rabitəsi bilavasitə RSFSR Xalq Poçt və Teleqraf Komissarlığının tabeliyindədir.

Maliyyə məsələləri haqqında sazişdə deyilirdi ki, RSFSR Xalq Maliyyə Komissarlığı Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Soveti yanında özünün həlledici səsə malik səlahiyyətli nümayəndəsini təyin edir. Sazişdə birləşmiş xalq komissarlıqları üzrə smetaların təsdiq olunma qaydası da müəyyənləşdirilmişdi.

Xarici ticarət məsələlərinə dair sazişə əsasən, Azərbaycan SSR başqa ölkələrlə iqtisadi əlaqələr yaratmağı və onlarla müqavilələr bağlamağı yalnız RSFSR Xalq Xarici İşlər Komissarlığı vasitəsilə həll edə bilərdi. Bu baxımdan aşağıdakı fakt maraqlıdır: 1920-ci il iyulun 15-də AK(b)P MK bürosu mal mübadiləsi barədə müqavilə bağlamaq haqqında Gürcüstanın menşevik hökumətinin təklifini (neftlə mübadilə etmək üçün parça, ayaqqabı, kağız və s. təklif olunurdu) müzakirə edərək, belə bir ticarət müqaviləsi bağlamağı qəra-

ra almış və bunu onunla əsaslandırmışdı ki, Azərbaycanın Rusiya ilə ümumi iqtisadi siyasəti var (neft məsələsi ümumi məsələdir, onu birgə həll etmək lazımdır); siyasi məsələ iqtisadi məsələ ilə sıx bağlıdır.

1920-ci il noyabrın 5-də AK(b)P MK Siyasi Bürosu xarici ticarət haqqında məsələni müzakirə edərək qərara aldı: "Azərbaycanın Rusiyanın Azərbaycanda, İranda və Türkiyədəki xarici ticarət idarələri ilə birləşdirmək prinsipi etibarilə zəruri sayılsın".

1920-ci ilin dekabrında RSFSR Xalq Poçt və Teleqraf Komissarlığı ilə Azərbaycan SSR Xalq Poçt və Teleqraf Komissarlığı arasında rabitənin bütün növlərinin inkişaf etdirilməsi və istismarı haqqında saziş təsdiq olundu.

RSFSR ilə Azərbaycan SSR arasında vahid iqtisadi siyasət yeridilməsi haqqında sazişə əsasən, Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı Şurası özünün istehsal planını RSFSR-in ümumi istehsal planı ilə uzlaşdırmaqla təsdiq edirdi. Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı Şurası ilə sazişə əsasən Ümumrusiya XTŞ Azərbaycanın sənayesini və ayrı-ayrı müəssisələrini maliyyələşdir-mək vəzifəsini öz üzərinə götürürdü.

Azərbaycan SSR-in və RSFSR-in hərbi-iqtisadi əməkdaşlığı əhali tərəfindən razılıqla qarşılandı. Xalq bunda öz gələcək iqtisadi və mədəni inkişafı üçün təminat görürdü. O vaxt "Azərbaycan fəqərəsi" qəzeti yazırdı: "Biz öz qardaşlarımızla- Rusiya fəhlələri və kəndliləri ilə birlikdə dünya fəhlələrinin işi uğrunda çarpışacaq və birlikdə, yalnız birlikdə qalib gələcəyik".

Moskva müqaviləsi 1922-ci ildə Sovet İttifaqının yaradılması və respublikaların bu ittifaqa daxil olmasınadək qüvvədə oldu. 1922-ci ildən 1991-ci ilədək Azərbaycan Sovet İttifaqına daxil olan respublika kimi öz varlığını davam etdirdi. 1991-ci ildə isə ittifaqdan çıxaraq tam müstəqilliyini bərqərar edən Azərbaycan 30 ildir ki, dünya birliyindən öz layiqli yerini tutur.

Altay